

МРНТИ 16.21.47

С.Қ.Құлманов

А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Терминология бөлімінің меңгерушісі, филология ғылымдарының кандидаты, доцент. Алматы, Қазақстан

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДЕ ІСҚАҒАЗДАРЫН ЖҮРГІЗУГЕ ҚАТЫСТЫ ҚҰЖАТТАРҒА ШОЛУ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасында мемлекеттік тілді қолдану мен дамытуға және ісқағаздарын мемлекеттік тілде жүргізуге қатысты қабылданған ресми құжаттар әртүрлі сипаттарына қарай жіктеледі. Ісқағаздарын мемлекеттік тілде жүргізуге қатысты құжаттардағы ерекшеліктер нақты көрсетіледі.

Тірек сөздер: мемлекеттік тіл, құжат, ісқағаздарын мемлекеттік тілде жүргізу, тіл саясаты, заң, қаулы, жарлық, бұйрық, өкім, шешім, бағдарлама.

С.К.Кулманов

Институт языкознания имени А. Байтұрсынұлы, заведующий отделом терминологии, кандидат филологических наук, доцент. Алматы, Казахстан

ДЕЛОПРОИЗВОДСТВО НА ГОСУДАРСТВЕННОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ДОКУМЕНТОВ

Аннотация. В статье классифицируются по различным характеристикам официальные документы, устанавливающие правила функционирования государственного языка и делопроизводства на государственном языке в Республике Казахстан. Конкретно демонстрируются особенности официальных документов, устанавливающих правила функционирования государственного языка и делопроизводства на государственном языке.

Ключевые слова: государственный язык, документ, делопроизводство на государственном языке, языковая политика, закон, постановление, указ, приказ, распоряжение, решение, программа.

S.K.Kulmanov

Institute of Linguistics named after A. Baitursynuly, Head of the Department of Terminology, Candidate of Philology, Associate Professor. Almaty, Kazakhstan

RECORD-KEEPING IN THE STATE LANGUAGE: REVIEW OF DOCUMENTS

Annotation. Official documents setting the rules for functioning of the State language and record-keeping in the State language in the Republic of Kazakhstan are classified

in the article by different characteristics. Peculiarities of official documents setting the rules for functioning of the State language and record-keeping in the State language are demonstrated

Keywords: State language, document, record-keeping in the State language, language policy, law, resolution, decree, order, decision, program.

Тарихы сонау руна жазбаларынан бастау алып, қазақ хандарының өзара немесе басқа мемлекеттердің басшыларымен жазысқан хаттарымен жалғасып, бүгінгі күні негізінен орыс тілінен аудару арқылы қалыптасып отырған, қандай да бір мәліметтің (ақпараттың)

иесі (адресат) және оның кімге арналғаны (адресант) нақты көрсетілетін қазақ жазба ісқағаздарының функционалдық стильдер қатарындағы рөлі мен маңызы күн санап артып келеді.

Біз бұл мақаламызда қазақ ісқағаздарының әртүрлі қоғамдық қарым-қатынастарды реттейтін құрал ретіндегі қызметі мен мәртебесіне арналған заңнамалық, нормативтік-құқықтық ресми құжаттарға хронологиялық ретпен талдау жасауға тырыстық.

Кеңес Одағы құрылған алғашқы жылдары оның құрамына енетін республикаларда тілдерді қолдануға қатысты қабылданған құжаттарда іс жүргізу тілі туралы нақты айтылды. Мысалы, Қырғыз (Қазақ) АССР-інің 1920 жылы қазанда өткен I Құрылтайында «ҚАССР-нің мемлекеттік мекемелерінде қазақ және орыс тілдерін қолдану тәртібі туралы», Қазақ АКСР Халық Комиссарлары Кеңесінің 1921 жылғы 2 ақпандағы «Қазақ және орыс тілдерін республикалық мемлекеттік мекемелерінде қолдану туралы» және 1923 жылғы 20 қарашадағы «Қазақ тілінде іс жүргізуді енгізу туралы» декреті сияқты қазақ тілінде іс жүргізудің алғашқы заңды құжаттары саналатын бірқатар құжаттар қабылданды [1, 77]. Көріп отырғанымыздай, алғашқы екі құжаттың атауында «қазақ және орыс тілдері» деген сөз тіркестері қолданылса, соңғысының атауынан ісқағаздарын қазақ тілінде жүргізуге бет бұрғандық байқалады.

Қазақ АКСР Орталық Атқару Комитеті КСРО Орталық Атқару Комитеті Ұлттар Кеңесі Төралқасының 1927 жылғы 26 тамыздағы мәжілісінде жасаған «Республика мемлекеттік аппаратын тұрғылықтандыру туралы» баяндамасында қазақ тілінде іс жүргізудің республикадағы жайы одақтық деңгейде мәселе етіп көтерілсе, қазақ тілінде іс жүргізуді республикалық деңгейде дұрыс шешу мәселесі Қазақ өлкелік партия комитетінің 1929 жылы 11-16 желтоқсанда өткен V Пленумында қаралып, қаулы-қарарында ерекше көңіл бөлінді [1, 77].

1957 жылы Министрлер кеңесі қазақ тілінде іс жүргізу жөнінде тағы да шешім қабылдайды. Алайда осылайша бірінен кейін бірі қызу қолға алынған іс бәсең тартып, 70-80-жылдарға дейін басылып қалады. Бұл қатал жүйе жүргізген солақай саясаттың ықпалынан болғаны бәрімізге аян [2].

1989 жылы тамызда Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің идеологиялық комиссиясы дайындаған «Қазақ ССР-індегі тіл саясаты мен тіл құрылысының концепциясы» жобасы тұңғыш рет жарияланып, қазақ тіліне мемлекеттік мәртебе беру мәселесі тағы да көтерілді. Ал 1989 жылғы 20 қыркүйекте өткен СОКП Орталық Комитетінің Пленумы «Партияның қазіргі жағдайдағы ұлт саясаты» тақырыбына арналып, ұлттық тіл мәселелеріне ерекше көңіл бөлінді. Пленумда «Партияның қазіргі жағдайдағы ұлт саясаты» атты СОКП платформасы қабылданды. Бұл платформада «Мемлекеттік тіл статусы тілді кемсітуге бастамауға тиіс, ол мұның қоғамдық және мәдени функцияларын кеңейтуді, бұл үшін қажетті материалдық-техникалық, кадр, педагогикалық немесе басқа да мәселелерді шешуді, басқа ұлт өкілдерінің жергілікті тілді оқыпүйренуін көтермелеп, оған көмектесуді көздейді» деп айқын жазылды.

Осы оқиғадан екі күн өткен соң, яғни 1989 жылғы 22 қыркүйекте Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің сессиясында «Қазақ ССР-інің Тіл туралы» Заңы қабылданып, оның 1-бабында «Қазақ тілі Қазақ ССР-інің мемлекеттік тілі болып табылады» деп көрсетіліп, «мемлекеттік тіл» термині қолданылған тілге қатысты құжаттардың алғашқысы болды. Бұл заң Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің қаулысымен 1990 жылғы 1 шілдеден бастап күшіне енгізілді.

Бұдан кейін 1990 жылдың 24 сәуірінде қабылданған «КСРО халықтарының тілдері туралы» КСРО заңында тілдердің құқықтық мәртебесі нақтыланып, осы заңның 4-бабында: «Одақтас, автономиялы республикалар тілдерінің праволық статусын анықтауға, соның ішінде оларды мемлекеттік тілдер ретінде белгілеуге праволы» деп атап көрсетілді.

Кеңес Одағы тұсында Қазақстанда тілдерді қолдануға қатысты келесі бір құжат – «Қазақ тілі және Қазақ ССР-індегі басқа да ұлт тілдерін дамытудың 2000 жылға дейінгі кезеңге

арналған мемлекеттік бағдарламасы» Қазақ ССР Министрлер Кеңесі Төралқасының 1990 жылғы 28 маусымдағы № 14-IX шешімімен бекітіліп қабылданды.

Қазақстан Республикасы Кеңес Одағынан бөлініп, жеке егемен мемлекет ретінде ту көтерген Тәуелсіздіктің бастапқы жылдары іс жүргізуге қағысты қабылданған құжаттың алғашқысы – Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1992 жылғы 30 маусымдағы «Қазақстан Республикасының барлық ұйымдық-құқықтық нысандағы бірлестіктерінде (кәсіпорындарында), мекемелерінде және ұйымдарында құжаттау мен құжаттамаларды басқарудың негізгі ережелерін бекіту туралы» № 562 Қаулысында құжаттардағы «министрліктің немесе ведомствоның атауы, ұйымның атауы, пошта және телеграфтың мекен-жайы, құжат түрінің атауы, оның жасалған немесе басып шығарылған орыны **екі тілде берілуге тиіс**. Реквизиттер парақтың ұзына бойына орналастырылған болса, олар сол жағынан мемлекеттік тілде, оң жағынан ұлтаралық қатынас тілінде, ал реквизиттер бұрышталған түрінде орналастырылған болса, жоғарғы үсті мемлекеттік тілде, төменгі жағында ұлтаралық қатынас тілінде жазылады (2.2.2.1.11)» деп көрсетілді (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.). Бұдан әрі қарай мәтіндегі сөздердің кестелердегі графалар мен жолдардың қандай грамматикалық тұлғаларда (2.3.2-2.3.8) қолданылатындығы, орфографиялық және пунктуациялық ережелер (2.4.4) берілген.

Кеңес Одағы кезеңінде қабылданған кейбір құжаттарда «қазақ тілі» және «орыс тілі» деген терминдер қолданылса, бұл құжатта аталған терминдер «мемлекеттік тіл» және «ұлтаралық қатынас тілі» түрінде өзгертілген.

Ескерту: Құжат Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003.02.26. № 204 Қаулысымен күшін жойған.

1992 жылы Қазақстан Республикасы Президенті мен Министрлер Аппараты жалпы бөлімінің бастамасымен қоғамдық-саяси терминдер мен атаулардың, қазақ тілінде ісқағаздарын жүргізудің және құжаттарды толтырудың Анықтама-сөздігі жарық көргенін атап өтуіміз қажет. Кейіннен, 1994 жылы «Екі тілде іс жүргізу» сөздік анықтамалығы шықты. Бұл екі сөздік ісқағаздарын қазақ тілінде жүргізуге айтарлықтай септігін тигізіп, іс жүргізумен шұғылданатын қызметкерлерге таптырмас құрал болды.

Қазақ тілінің мәртебесін одан әрі көтеріп, оның бүкіл қоғамда қолданылуына ерекше ықпал еткен фактор оның мемлекеттік мәртебесінің Қазақстан Республикасының 1993 жылғы қаңтарда қабылданған Негізгі Заңы – Конституциясында нақтылануы болды. Конституцияда «Қазақстан Республикасында мемлекеттік тіл – қазақ тілі» деп танылды. Бұл бап 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасы Конституциясының (1998 жылғы 7 қазандағы № 284-1 ҚР Заңымен енгізілген өзгерістермен және толықтыруларымен бірге) 7-бабында қайталанды. Алайда осы бапта «Мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында **орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылады**» делінген.

Қазақ ісқағаздарында тілдерді қолданудың заңнамалық негізі Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы 19 маусымдағы № 2340 заң күші бар «Азаматтардың өтініштерін қарау тәртібі туралы» Жарлығында былайша көрініс тапты: «Азаматтар мемлекеттік тілде, ұлтаралық қатынас тілінде, ана тілінде немесе өздері білетін кез-келген тілде ұсыныс жасауға, арыз беруге, шағым етуге, үн қосуға, сұрау салуға құқылы. Жауаптар мемлекеттік тілде немесе ұлтаралық қатынас тілінде қайтарылады» (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.). Бұл құжаттан ісқағаздарын жүргізу тілінің «ауқымы кеңейгені» байқалады. Атап айтсақ, іс-қағаздарын жүргізу тілі «мемлекеттік тіл», «ұлтаралық қатынас тілі», «ана тілі» немесе «өздері білетін кез-келген тіл» болып табылады. Бұл жайт, әрине республикамыздың азаматтарына қолайлы болғанымен, ісқағаздарын жүргізуде қиындық тудырады деп ойлаймыз.

Ескерту: Құжат Қазақстан Республикасының 2007.01.12. № 221 Заңымен күшін жойған. «Ұлты қазақ азаматтардың тегі мен әкесінің атын жазуға байланысты мәселелерді

шешу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 1996 жылғы 2 сәуірдегі № 2923 Жарлығында аталған: «Ұлты қазақ азаматтар өздерінің тегі мен әкесінің атының жазылуын қазақ тіліне тән емес аффиксті алып тастай отырып, өзгертуге хақылы, алайда тегі мен әкесінің атының түбірлік негізі сақталуға тиіс. Бұл ретте әкесінің атын жазған кезде азаматтың жынысына қарай «құлы» немесе «қызы» сөздері қосылып, бірге жазылады» деген ереже қазақ азаматтарының аты-жөнін бірізге түсіруге мүмкіндік беріп қана қоймай, іс-қағаздарын мемлекеттік тілде жүргізудегі әркелкіліктерді реттеуге әсер етті деуге болады.

Қазақстан Республикасы Президентінің 1996 жылғы 4 қарашадағы № 3186 Өкімімен мақұлданған «Қазақстан Республикасы Тіл саясатының тұжырымдамасында» Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес тілдік дамудың басым бағыттары мен тілдердің қызмет ету тетіктері айқындалып, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін дамытуға жағдай туғызу жөніндегі мемлекеттік міндеттер белгіленді, мемлекеттік тілде іс жүргізу мен қызметтік қарым-қатынас жасау тетіктері атап көрсетілді.

Мемлекеттік тілдің дамуында, әсіресе біздің нысанымыз болып отырған ісқағаздарын мемлекеттік тілде жүргізу ісінде маңызы аса зор болған құжат – егемен еліміздің тіл мәселесіндегі тұңғыш заңы – «Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы» 1997 жылғы 11 шілдедегі № 151-І Заңы болғандықтан, бұл құжатқа біршама кеңірек тоқталуды жөн көрдік. Заңның 4-бабында: *«Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі»*.

Мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу және ісқағаздарын жүргізу тілі» деп, 8-бабында: *«Мемлекеттік тіл Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының, ұйымдарының және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының жұмыс және ісқағаздарын жүргізу тілі болып табылады, орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылады»*.

Мемлекеттік емес ұйымдардың жұмысында *мемлекеттік тіл және қажет болған жағдайда басқа тілдер қолданылады»*, 9-бабында: *«Мемлекеттік органдардың актілері мемлекеттік тілде әзірленіп, қабылданады, қажет болған жағдайда, мүмкіндігінше, басқа тілдерге аударылуы қамтамасыз етіле отырып, оларды әзірлеу орыс тілінде жүргізілуі мүмкін»*, 10-бабында: *«Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары жүйесінде, ұйымдарында, меншік нысанына қарамастан, статистикалық-есеп, қаржы және техникалық құжаттама жүргізу мемлекеттік тілде және орыс тілінде қамтамасыз етіледі»*.

Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығының қатысушылары құжаттаманы *мемлекеттік тілде және (немесе) орыс және (немесе) ағылшын тілдерінде жүргізуге құқылы»*, 11-бабында: *«Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдардың азаматтардың өтініштері мен басқа да құжаттарға қайтарылатын жауаптары мемлекеттік тілде немесе өтініш жасалған тілде беріледі»*, 12-бабында: *«Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, сондай-ақ әскери және әскерилендірілген құрамалардың барлық түрінде, мемлекеттік бақылау мен қадағалау, азаматтарды құқықтық қорғау ұйымдарында және құқық қорғау органдарында мемлекеттік тілдің және орыс тілінің қолданылуы қамтамасыз етіледі»*, 13-бабында: *«Қазақстан Республикасында сот ісі мемлекеттік тілде жүргізіледі, ал қажет болған жағдайда, сот ісін жүргізуде орыс тілі немесе басқа тілдер мемлекеттік тілмен тең қолданылады»*, 15-бабында: *«Қазақстан Республикасында жеке және заңды тұлғалардың жазбаша нысанда жасалатын барлық мәмілелері қажет болған жағдайда басқа тілдердегі аудармасы қоса беріліп, мемлекеттік тілде және орыс тілінде жазылады»*.

Шетелдік жеке және заңды тұлғалармен жазбаша нысанда жасалатын мәмілелер *мемлекеттік тілде және тараптар үшін қолайлы тілде* жазылады.

Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығының қатысушылары мәмілелерді мем-

лекеттік тілде және (немесе) орыс және (немесе) ағылшын тілдерінде жасасуға құқылы», 27-бабында: «Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдіктері мен Қазақстан Республикасының халықаралық ұйымдар жанындағы өкілдіктерінің қызметі мемлекеттік тілде, қажет болған жағдайда басқа да тілдерді пайдаланып жүзеге асырылады.

Екіжақты халықаралық шарттар, әдетте, уағдаласушы тараптардың мемлекеттік тілдерінде жасалады, көпжақты халықаралық шарттар оған қатысушылардың келісімімен белгіленген тілдерде жасалады. Қазақстан Республикасында басқа мемлекеттер өкілдерімен өткізілетін ресми қабылдаулар мен өзге де шаралар басқа тілдерге аударылып, мемлекеттік тілде жүргізіледі» (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.) деп атап көрсетілді.

Құжаттың мәтінін мұқият оқыған адамға әртүрлі қызметте ісқағаздары қай тілде жүргізілетіндігі анық түсінікті. Алайда мұндағы «мемлекеттік тілде және тараптар үшін қолайлы тілде», «қажет болған жағдайда басқа да тілдерде», «тараптардың мемлекеттік тілдерінде», «қатысушылардың келісімімен белгіленген тілдерде», «басқа тілдерге аударылып» деген сөз тіркестерінен ісқағаздарын жүргізу тілінің әліге дейін бірізге түспегендігін көрсетсе керек.

Ал ісқағаздарын жүргізуге қатысты Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 1998 жылғы 16 шілдедегі «Қазақстан Республикасында нотариаттық ісқағаздарын жүргізу жөніндегі» № 83 Бұйрығында: ««Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы» Заңның 4-бабына сәйкес нотариаттық ісқағаздарын жүргізу мемлекеттік және орыс тілдерінде жүргізіледі.

Нотариаттық іс-әрекеттерді жүзеге асырғысы келген адам ісқағаздары жүргізілетін тілді білмейтін болса, ресімделген құжаттардың мәтіндерін оған нотариус немесе аудармашы аударып беруге тиіс» (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.) делінген.

Құжаттағы «Бұйрықтың қазақ тіліндегі нұсқасы қағаз мәтінінде жоқ, орыс тілдегі мәтінінен РҚАО қызметкерлерімен аударылды» деген ескертуден мемлекеттік тілге деген немқұрайдылық аңғарылатындай.

Ескерту: Құжат Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2011 жылғы 23 тамыздағы № 294 бұйрығымен күшін жойған.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1998 жылғы 14 тамыздағы «Мемлекеттік органдарда мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту туралы» №769 Қаулысында іс жүргізуге қатысты: «...мемлекеттік органдарында ісқағаздарын кезең-кезеңімен қазақ тіліне көшіруге байланысты ісшаралар жоспарын жасап, жүзеге асырылсын; ісқағаздарын жүргізу және ресми құжаттар әзірлеуге қатысты құрылымдар мамандарының мемлекеттік тілді білуі мен оны мемлекет қаржысының есебінен оқып-үйренуі кәсіби біліктілік талаптары қатарына жатқызылсын; 1998 жылдың 1 қазанына дейін жоғарғы ұйымдармен қызметтік хат-хабар, ақпарат алмасуды, статистикалық және қаржылық есептер жасасуды, сондай-ақ есептің басқа да түрлерін мемлекеттік тілде қосымша қаржысыз қамтамасыз ете алатын мүмкіншіліктері бар облыстар мен аудандарды анықтасын және оларда мемлекеттік тілде ісқағаздарын жүргізуге қолайлы жағдай тудызын. Мемлекеттік мекемелердің мемлекеттік тілде тапсырылған құжаттарды, есептер мен ақпараттарды қабылдамай қайтару жағдайын болғызбасын; министрліктер мен басқа да орталық атқару органдарының орталық аппараттарында ішкі мүмкіншіліктер есебінен мемлекеттік тілді ісқағаздарына енгізу жөнінде құрылымдық бөлімшелер құруды толық шешсін. Мемлекеттік ұйымдардың, кәсіпорындар мен мекемелердің штат кестелеріне қазақ тілінде іс жүргізушілер мен аудармашылардың лауазымдарын енгізісін; орталық атқарушы органдар қабылдайтын шешімдерінің мемлекеттік тілде шығарылуын қамтамасыз етсін; Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігі мемлекеттік тілді үйрету мен ісқағаздарына енгізудің кешенді компьютерлік бағдарламаларын әзірлеп, жүзеге асырсын. ... Қазақстан Республикасының Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі 1998-1999 оқу жылынан бастап жоғары және арнайы оқу орындарының

бағдарламаларына «Қазақ тілінде ісқағаздарын жүргізу» арнайы курсы мен енгізілсін» (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.) деген тармақтар және мемлекеттік тілде аударма жасау мәселелеріне қатысты басқа да тармақтар қамтылған.

Бұл Қаулының мазмұнынан жалпы мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейтуге, оның ішінде ісқағаздарын мемлекеттік тілде жүргізуге қатысты атқарылатын іс-шаралар нақты көрсетілгендігін аңғарамыз. Әсіресе ісқағаздарын жүргізу арнайы курсы мен жоғары және арнайы оқу орындарының бағдарламасына енгізу туралы шешім осы саланың алға жылжуына айтарлықтай серпін берді деп ойлаймыз.

Ескерту: Құжат Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 17 қыркүйектегі № 1207 Қаулысымен күшін жойған.

«Нормативтік құқықтық актілер туралы» 1998 жылғы 24 наурыздағы №213-І Қазақстан Республикасының Заңының (2012.10.07. № 36-V ҚР Заңымен берілген өзгерістер мен толықтырулармен) 15-бабының 3-тармағында «Жеке кәсіпкерлік субъектілерінің аккредиттелген бірлестіктері сараптамалық қорытындыны қазақ және орыс тілдерінде ұсынады» делінсе, 18-бабының 7-тармағында: «... Қазақ тіліндегі нормативтік құқықтық актідегі терминдер мен анықтамалар әліпбилік ретпен орналастырылады. Орыс тіліндегі нормативтік құқықтық актідегі терминдер мен анықтамалар қазақ тілінде жазылған ретпен сәйкес келуге тиіс», 22-бабының 1-тармағында: «Нормативтік құқықтық актілердің реттейтін құқық қатынастарына қарай осы актілердің жобалары бойынша ғылыми (сыбайлас жем-қорлыққа қарсы, құқықтық, лингвистикалық, экологиялық, қаржылық және басқа да) сараптама жүргізілуі мүмкін» делінген (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.). Яғни Заң мәтінінде нормативтік құқықтық актілерге лингвистикалық сараптама жасау туралы ең бірінші рет сөз болады.

Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 5 қазандағы «Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы туралы» № 4106 Жарлығында негізгі төрт бағыт бойынша нақты іс-шараларды жүзеге асыру көзделген: ел азаматтарының мемлекеттік тілді еркін және тегін меңгеруіне қажетті қаржылық, ұйымдастырушылық, материалдық-техникалық жағдайлар жасау; мемлекеттік тілді барынша дамыту, оның қоғам өмірінің барлық салаларында, әсіресе ғылым, білім, мәдениет, бұқаралық ақпарат құралдары, мемлекеттік басқару, сот ісін жүргізу, халықаралық қатынастар салаларында белсенді қызмет етуіне қажетті алғышарттар қалыптастыру; ресми іс жүргізуді мемлекеттік тілге кезең-кезеңімен көшірудің нақты негізін жасау; ел азаматтарының ана тілін қолдануына, олардың қарым-қатынас, тәрбие беру, оқу және шығармашылық тілін еркін таңдауы үшін қолайлы жағдайларды сақтау мен дамыту.

Бағдарлама Кіріспеден және «Нормативтік құқықтық базаны қалыптастыру»; «Ғылыми-лингвистикалық қамтамасыз ету»; «Тіл – бұқаралық ақпарат құралдары, ғылым, мәдениет және білім беру салаларында»; «Мемлекеттік тілде іс жүргізу»; «Терминологиялық және ономастикалық жұмыстар» деп аталатын бес тараудан тұрады.

Бағдарламада белгіленген мақсатқа қол жеткізу үшін мынадай тоғыз негізгі міндетті шешу ұсынылады: тіл саласында нормативтік құқықтық базаны қалыптастыру; «Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы» Қазақстан Республикасы Заңының орындалуын қажетті ғылыми-әдістемелік, материалдық-техникалық және кадрлық ресурстармен қамтамасыз ету; тілдердің, ең алдымен мемлекеттік тілдің еліміздің қоғамдық өмірінде қызмет ету аясын кеңейту; тіл білімінің өзекті мәселелері бойынша зерттеулер жүргізу, тілді оқу орындарында оқыту мен үйрету әдістемелерінің сапасын жақсарту; баспасөз бен бұқаралық ақпарат құралдарында мемлекеттік тілдің қызметін жандандыру; іс жүргізуді кезең-кезеңімен мемлекеттік тілге көшіруге қажетті жағдайлар жасау, қазақ тілінде іс жүргізу үлгілері мен нұсқаларын (шаблондарын) әзірлеп, компьютерге енгізу; қазақ әліпбиін, емлесі мен терминологиясын жетілдіру жөнінде кешенді шаралар қолдану; мемлекеттік тілді қазіргі заманғы техника тіліне (компьютер, сканер, спутниктік байланыс

және т.б.) көшіру бағдарламаларын жасау; тарихи-географиялық топонимикалық атауларды қалпына келтіру мен деректемелерді және көрнекі ақпаратты ретке келтіру жөніндегі жұмыстарды жалғастыру; ел азаматтарының мемлекеттік тілді меңгеруі үшін ынталандыру шараларын әзірлеу.

Ескерту: Құжат Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 18 маусымдағы № 829 Жарлығымен күшін жойған.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2000 жылғы 31 шілдедегі «Мемлекеттік аппараттың жұмысын жақсарту, төрешілдікке қарсы күрес және құжат айналымын қысқарту жөніндегі шаралар туралы» № 427 Жарлығында: «...Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі 2001 жылғы оқу жылынан бастап, тиісті мемлекеттік оқу орындарының бағдарламаларында *кеңсе және құжаттамалық жұмыс негіздерін оқытуды көзделсін*» делінген (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.).

Құжаттағы асты сызылған сөз тіркестеріне жіті мән берсек, осы шешім жоғарыда аталған Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1998 жылғы 14 тамыздағы «Мемлекеттік органдарда мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту туралы» № 769 Қаулысындағы: «Қазақстан Республикасының Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі 1998-1999 оқу жылынан бастап жоғары және арнайы оқу орындарының бағдарламаларына *«Қазақ тілінде ісқағаздарын жүргізу» арнайы курсы*н енгізсін» деген тапсырмамен сәйкес келетіндігі аңғарылады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2000 жылғы 21 қыркүйектегі «Мемлекеттік тілде құжат дайындауды жүзеге асыратын әкімшілік мемлекеттік қызметшілерді көтермелеу туралы» № 117-ө өкімінде: «орталық және жергілікті атқарушы органдардың басшыларына мыналар ұсынылсын: 1. Еңбекақы төлеу қоры үнемделген жағдайда сыйлықақы беру және лауазымдық жалақыға үстеме белгілеу кезінде *мемлекеттік тілде құжат дайындауды жүзеге асыратын әкімшілік мемлекеттік қызметшілерді материалдық көтермелеу* мүмкіндіктері көзделсін» делінген (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.).

Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 7 ақпандағы №550 Жарлығымен «Тілдерді қолдану мен дамыудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» бекітілді.

Бағдарламада бес басымдық көрсетілген: 1) нормативтік құқықтық қамтамасыз ету; 2) мемлекеттік тілді мемлекеттік басқару, заң шығару, *сот ісін жүргізу, ісқағаздары салаларында*, Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері мен құқық қорғау органдарында, халықаралық қызметте дамыту; 3) білім беру және тілдерді оқыту салаларындағы тілдік даму; 4) тілдік дамуды ғылыми қамтамасыз ету; 5) мәдениет және бұқаралық ақпарат құралдары, сондай-ақ денсаулық сақтау және халыққа қызмет көрсету салаларында тілдік даму.

Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігі Мұрағаттар мен құжаттаманы басқару жөніндегі комитеті төрағасының 2003 жылғы 29 сәуірдегі № 33 бұйрығымен «Қазақстан Республикасы мемлекеттік ұйымдарында құжаттау мен құжаттаманы басқарудың Тұрпатты ережелері» бекітілді. Мұнда құжатты бекіткен кезде қолданылатын сөздер, грамматикалық тұлғалар, мәтін тақырыбына қойылатын талаптар, пунктуациялық белгілер және басқа да нормативтік талаптар көрсетіледі.

Бұл құжатта да: *«Іс жүргізу тілі мемлекеттік тіл болып табылады, қазақ тілімен тең дәрежеде ресми түрде орыс тілі қолданылады*, Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы Тілдер туралы» Заңында қарастырылған кейбір жәйттерге сәйкес *басқа да тілдер қолданыста болады*» (52) делінген (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.).

Ескерту: Құжат Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің м.а. 2009 жылғы 25 қыркүйектегі № 128 Бұйрығымен күшін жойған.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 28 қазандағы № 1025 Қаулысымен мемлекеттік тіл саясатын одан әрі жетілдіру жөнінде комиссия құрылады, Қазақстан Рес-

публикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халықтары Ассамблеясының XII сессиясында берген тапсырмаларын орындау жөніндегі іс-шаралар жоспары; 2) Комиссияның құрамы; 3) Комиссия туралы ереже бекітіледі.

Аталған іс-шаралар жоспарында Үкіметке бір айдың ішінде мемлекеттік тілді білетін қазақ ұлтынан емес мемлекеттік қызметшілерді айтарлықтай материалдық ынталандыру жөнінде ұсыныс әзірлеу, қазақ тілі оқытушыларын даярлауға және оларды материалдық ынталандыруға айрықша назар аудару, мемлекеттік тілді үйрену курстарын ұйымдастыру, кейбір пәндерді мектепте оқыту бір мезгілде қазақ тілінде де, орыс тілінде де жүргізілуі, жас мамандардың мемлекеттік тілді меңгеруін ынталандыру, талап етілуін арттыру және оны зерделеу үшін қажетті жағдайлар жасау жөнінде шаралар кешенін әзірлеу, Мемтерминком жұмысын жетілдіру, оның жанынан қажетті көлемде қаржыландыру арқылы салалық секциялар құру жөніндегі ұсыныстарды Комиссияның қарауына енгізу, қазақ терминологиясын дамыту бағдарламасын әзірлеу, Мемлекеттік тілді қолдану аясын кеңейту, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру тұжырымдамасының жобасын әзірлеуді ұйымдастыру және оны Үкіметке енгізу, мемлекеттік тілді оқытудың жаңа, баламалы, анағұрлым жетілдірілген, сапалы бағдарламаларын әзірлеумен және жасаумен кәсіби түрде айналысатын мамандарды ынталандыру жөніндегі шаралар жүйесін әзірлеу, Түркияда, Өзбекстанда, Әзірбайжанда, Түркіменстанда және басқа да елдерде латын әліпбиіне көшу тәжірибелерін зерделей отырып, ғылыми зерттеулер жүргізуді қамтамасыз ету, осы мәселе бойынша ұсыныстарды қарау және Комиссияның қарауына енгізу сияқты іс-шараларды атқару көзделген.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің м.а. 2009 жылғы 25 қыркүйектегі № 128 Бұйрығымен «Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдарда құжаттама жасаудың және құжаттаманы басқарудың үлгілік ережелері» бекітіледі. Бұл Ережеде **«Құжаттар мемлекеттік тілде дайындалады, қазақ тілімен қатар ресми түрде орыс тілі де қолданылады. «Қазақстан Республикасы тілдер туралы» Қазақстан Республикасы Заңымен қарастырылған жағдайда басқа тілдер де қолданылады»** (10) делінген (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.).

Баса көңіл аударатын нәрсе ісқағаздарын жүргізуге қатысты құжаттардың ішіндегі осы Ережеде алғаш рет **«Құжаттар мемлекеттік тілде дайындалады...»** деп атап көрсетілген. Алайда осы кезге дейін қанша заңның немесе басқа нормативтік құқықтық құжаттардың қазақ тілінде дайындалғандығы көзі қарақты зиялы қауымға белгілі.

Тағы бір көңіл қоятын тұс – құжатта: «Бұйрықтың күші жойылды – ҚР Мәдениет және ақпарат министрінің 2012.07.25 № 114 бұйрығымен (бұйрықтың мемлекеттік тілдегі мәтіні берілмеген)» деген ескерту берілген.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 29 маусымдағы № 110 Жарлығымен «Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» бекітіліп, Қазақстан Республикасының Үкіметіне бір ай мерзімде Бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлеу және бекіту тапсырылады.

Бағдарламаның мақсаттары: мемлекеттік тілді оқытудың әдіснамасын жетілдіру және стандарттау; мемлекеттік тілді оқытудың инфрақұрылымын дамыту; мемлекеттік тілді оқыту процесін ынталандыру; мемлекеттік тілді қолданудың мәртебесін арттыру; мемлекеттік тілге сұранысты арттыру; қазақ тілінің лексикалық қорын жетілдіру және жүйелеу; тіл мәдениетін жетілдіру; коммуникативтік-тілдік кеңістіктегі орыс тілінің қызмет етуі; Қазақстандағы тілдік әралуандықты сақтау; ағылшын және басқа да шет тілдерін оқыту үйрену.

Бағдарламада **«ісқағаздарын жүргізуді мемлекеттік тілге көшіру процесі белсенділікпен іске асырылып келеді (мемлекеттік органдардағы қазақ тіліндегі құжаттардың үлес салмағы шамамен 67%-ды құрайды)»** делінген және басқа да мемлекеттік тілдің қолданысына байланысты жетістіктер көрсетілген.

Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2011 жылғы 23 тамыздағы № 294 Бұйрығында «Құжатты ұйымға, оның құрылымдық бөлімшесіне, лауазымды тұлғасына жіберген кезде оның ағауы жолды әріптермен, жартылай қою шрифтімен ағау септігінде, құжат жіберіліп жатқан лауазымды тұлға барыс септігінде жазылады» (10) деп көрсетілген.

Ескерту: Құжат Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2012 жылғы 31 қаңтардағы № 32 Бұйрығымен күшін жойған.

Келесі екі құжат Қазақстан Республикасының Тіл туралы заңдарының орындалуын бағалау мен бақылауға арналған: 1) Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің 2011 жылғы 28 ақпандағы Бұйрығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының Тіл туралы заңдарын қолдану саласындағы тәуекелдер дәрежесін бағалау критерийлері»; 2) Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің 2013 жылғы 29 наурыздағы № 70 және Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің бірінші орынбасары – Қазақстан Республикасы Өңірлік даму министрінің 2013 жылғы 29 наурыздағы № 01-04-03/27НҚ бірлескен бұйрығымен бекітілген «Деректемелер мен көрнекі ақпаратты орналастыру бөлігінде Қазақстан Республикасы Тіл туралы заңнамасын сақтауына жеке кәсіпкерлік аясындағы тәуекелдер дәрежесін бағалау өлшемдерін», «Жеке кәсіпкерлік саласындағы деректемелер мен көрнекі ақпаратты тексеру бойынша Қазақстан Республикасы Тіл туралы заңнамасының сақталуының тексеру парағының» нысаны.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 21 желтоқсандағы № 1570 Қаулысымен бекітілген «Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдарда құжаттама жасаудың және құжаттаманы басқарудың үлгілік қағидаларында» «*Құжаттар мемлекеттік тілде дайындалады, орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылады. «Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі Заңында көзделген жағдайда басқа да тілдер қолданылады»* (9) делінген.

Асты сызылған сөз тіркестері жоғарыда аталған Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің м.а. 2009 жылғы 25 қыркүйектегі № 128 Бұйрығындағы сөз тіркестерімен дәлме-дәл келеді.

Қазақстан Республикасы Әділет министрінің м.а. 2014 жылғы 7 наурыздағы №97 бұйрығымен ісқағаздарды жүргізу ережелері бекітіліп, «*атқарушылық іс жүргізу және оны жүргізумен байланысты ісқағаздарын жүргізу тілі сот шешімінің немесе орындауға жататын өзге де құжаттың тілін ескере отырып белгіленеді.*

Атқарушылық іс-қимылдар жасаған кезде атқарушылық іс жүргізуге қатысушылар, егер олар атқарушылық іс жүргізілетін тілді білмейтін болса, өзінің бастамасымен немесе сот орындаушысының ұсынысы бойынша аудармашыны тарта алады» делінген (көлбеу жазумен берген біз – С.Қ.).

Біздің ойымызша, бұл бұйрықта атқарушылық іс жүргізу және ісқағаздарын жүргізу тілі нақты көрсетілмеген. Сондықтан төмендегідей бірнеше сұрақ туындайды: ісқағаздары сот қай тілде шешім шығарса, сол тілде ғана жүргізілуі қажет пе? мұндағы өзге құжаттар дегеніміз қандай құжаттар? мұндай құжаттар қай тілде болуы мүмкін?

2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V ҚРЗ «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінің 75-бабында Қазақстан Республикасының Тіл туралы заңнамасын бұзғаны үшін төмендегідей жауаптылықтар көзделген:

«1. Лауазымды адамның тіл білмеуін уәж етіп, жеке және заңды тұлғалардың құжаттарын, өтініштерін қабылдаудан бас тартуы, сондай-ақ оларды мәні бойынша қарамауы – жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталанып жасалған әрекеттер – қырық айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

3. Деректемелер мен көрнекі ақпаратты орналастыру жөніндегі талаптарды бұзу – ескерту жасауға әкеп соғады.

4. Осы баптың үшінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталанып жасалған әрекет – лауазымды адамдарға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – он, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – жиырма, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады».

Біз осы жерде мынадай пікірімізді айта кеткенді жөн көрдік. Тіл туралы заңнаманы бұзғаны үшін салынатын айыппұл мөлшері дұрыс-ақ делік. Алайда осы баптың 3-бөліндегі: «Деректемелер мен көрнекі ақпаратты орналастыру жөніндегі талаптарды бұзу – ескерту жасауға әкеп соғады» деген сөйлемді түсіну қиын. Қандай ескерту жасалады? Ол ескертуді кім жасайды? Көшелеріміздегі жарнамалық өнімдердегі толып жатқан қателіктер үшін, БАҚ құралдарындағы кемшіліктер үшін неге жауапқа тартпасқа?

Осы Кодекстің 203-бабының 1-2-бөлігінде тауарларды шығарған ел туралы, дайындаушы, беруші немесе сағушы туралы қазақ және орыс тілдеріндегі мәліметтер не тауар (көрсетілетін қызмет) туралы анық жеткілікті ақпаратты қамтитын құжаттарсыз сағуға салынатын айыппұл мөлшері көрсетілген.

Осы Кодекстің 703-бабы іс жүргізу тіліне арналған:

«1. Қазақстан Республикасында әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша *іс жүргізу мемлекеттік тілде жүргізіледі, ал қажет болған кезде іс жүргізуде орыс тілі немесе басқа да тілдер мемлекеттік тілмен тең қолданылады.*

2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген судья, органдар (лауазымды адамдар) сот ісін жүргізу тілін өзгерту қажет болған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша *іс жүргізу тілін өзгерту туралы уәжді қаулы шығарады.*

3. Іс бойынша іс жүргізіліп жатқан тілді білмейтін немесе жеткілікті білмейтін іске қатысушы адамдарға ана тілінде немесе олар білетін басқа тілде мәлімдемелер жасау, түсініктемелер мен айғақтар беру, өтінішхаттар мәлімдеуге, шағым жасау, іс материалдарымен танысу, оны қарау кезінде сөз сөйлеу, осы Кодексте белгіленген тәртіппен аудармашының қызметтерін тегін пайдалану құқығы түсіндіріледі және қамтамасыз етіледі.

4. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушы адамдарға басқа тілде жазылған, заң бойынша оларға қажетті іс материалдарын іс жүргізу тіліне тегін аударып беру қамтамасыз етіледі.

5. Құқық бұзушы мен жәбірленушіге тапсырылуға жататын процестік құжаттар олардың ана тіліне немесе олар білетін тілге аударылуға тиіс.

6. Аударма бойынша шығыстар және аудармашының көрсеткен қызметтері мемлекет бюджеті есебінен төленеді».

Тағы да мына мәселелерге назар аударуға тура келеді: қашанға дейін «қажет болған кезде іс жүргізуде орыс тілі немесе басқа да тілдер мемлекеттік тілмен тең қолданыла» береді? Қандай кезде «қажет болуы» мүмкін? Істерді қарауға уәкілеттік берілген судья, органдар (лауазымды адамдар) ... әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу тілін өзгерту туралы уәжді қаулыны не үшін шығаруы қажет? Іс жүргізудегі мемлекеттік тілді білмеуге қатысты шығындар қашанға дейін бюджет есебінен төлене береді?

Біз Қазақстан Республикасында мемлекеттік тілді қолдану мен дамытуға және ісқағаздарын жүргізуге қатысты қабылданған ресми құжаттарды қарастыра келе, оларды төмендегіше жіктеуді жөн көрдік:

1) *типтік түрлеріне қарай*: Қазақстан Республикасының Конституциясы, декрет, платформа (Кенес Одағы кезінде), заң, қаулы, жарлықтар, бұйрық, өкім, шешім, бағдарлама;

2) *мазмұнына қарай*: жалпы мемлекеттік тілді қолдану мен дамытуға және ісқағаздарын жүргізуге қатысты құжаттар;

3) *хронологиялық жағынан*: Кенес Одағы тұсындағы және Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдардағы қабылданған құжаттар;

4) *арналымына қарай*: баршаға міндетті және мемлекеттік қызметкерлерге қатысты құжаттар.

Ісқағаздарын мемлекеттік тілде жүргізуге қатысты құжаттарды сараптай келе, төмендегідей тұжырымдар жасалды:

1) ХХ ғасырдың 20-30-жылдарындағы құжаттарда ісқағаздарын қазақ тілінде жүргізу мәселелері одақтық және республикалық деңгейде көтерілген;

2) мемлекеттік тілде ісқағаздарын жүргізу мәселесі солақай саясаттың әсерінен 70-80-жылдарға дейін басылып қалғанымен, 90-жылдардағы заңдарда тағы да көтерілді;

3) Кеңес Одағы кезеңінде қабылданған кейбір құжаттарда «қазақ тілі» және «орыс тілі», Тәуелсіздік кезеңінде қабылданған құжаттарда «мемлекеттік тіл», «ұлттаралық қатынас тілі», «ана тілі» немесе «өздері білетін кез-келген тіл», ісқағаздары «мемлекеттік тілде және тараптар үшін қолайлы тілде», «қажет болған жағдайда басқа да тілдерде», «тараптардың мемлекеттік тілдерінде», «қатысушылардың келісімімен белгіленген тілдерде», «басқа тілдерге аударылып» жүргізіледі деген сөз тіркестерінің қолданылуы ісқағаздарын жүргізу тілінің әліге дейін бірізге түспегендігін көрсетсе керек. Бұл жайт, әрине республикамыздың азаматтарына қолайлы болғанымен, біздің ойымызша, ісқағаздарын жүргізуде қиындық тудырады деп ойлаймыз;

4) Тәуелсіздік кезеңіндегі барлық құжаттардағы ережелер мен қағидағтар Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделіп, олардың бәрінде дерлік «орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылады» делінген;

5) құжаттар мазмұнынан жалпы мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейтуге, оның ішінде ісқағаздарын мемлекеттік тілде жүргізуге қатысты атқарылатын іс-шаралар нақты көрсетілген;

6) кейбір құжаттардың мазмұны бір-біріне өте ұқсас болып келеді;

7) кейбір құжаттарда нормативтік құқықтық актілерге лингвистикалық сараптама жасау көзделген;

8) кейбір құжаттарда мемлекеттік тілде құжат дайындауды жүзеге асыратын әкімшілік мемлекеттік қызметшілерді көтермелеу көзделген;

9) кейбір құжаттар Қазақстан Республикасының Тіл туралы заңдарының орындалуын бағалау мен бақылауға арналса, 2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V ҚРЗ «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінде оны бұзғаны үшін жауаптылық көзделген. Алайда осы Кодекстің кейбір баптарына қатысты сұрақтар туындауы заңдылық (бұл сұрақтар мақалада қойылды);

10) кейбір құжаттарда «Құжаттар мемлекеттік тілде дайындалады...» деп атап көрсетілген. Алайда осы кезге дейін қанша заңның немесе басқа нормативтік құқықтық құжаттардың қазақ тілінде дайындалғандығын көзі қарақты зиялы қауымға белгілі;

11) кейбір құжаттарда атқарушылық іс жүргізу және ісқағаздарын жүргізу тілі нақты көрсетілмеген;

12) кейбір құжаттардың қазақ тіліндегі қағаз нұсқасының болмауынан мемлекеттік тілге деген немқұрайдылық аңғарылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Жанақова Н. Қазақстандағы тіл тарихы. Алматы, 2006. 77-б.

[2] Асанғазы О. Құжаттарды қазақ тілінде әзірлеуді біріздендіру [электрон ресурс] <http://www.parlam.kz/a/blogs/AsanGazy/Details/4/4202>. (жүгіну уақыты: 05.10.2014)